

Sterrenhoveke in oorlogstijd

Gerard Mulder

Freule Van Eysinga was voor veel oudere Elspeters geen onbekende. Velen weten nog dat 'de freule', zoals ze kortweg werd genoemd, verdienstelijk schilderde. Minder bekend is dat haar woning aan de Kromme Steeg (nu Krommeweg) in de Tweede Wereldoorlog een toevluchtsoord was voor mensen die door de Duitsers gezocht werden. Vanaf september 1944 diende Sterrenhoveke zelfs als uitvalsbasis voor de verzetsactiviteiten van haar jonge neef Jhr. Dirk van Eysinga. Hierover schreef Liesbeth Verweij¹, de gezelschapsdame c.q. vriendin van de freule, direct na de oorlog een verslag. Een ongepubliceerd document dat mij welwillend ter inzage werd verstrekt door Jhr. C. van Eysinga, broer van wijlen Dirk.

De inwoners van Elspeet merkten in de eerste jaren van de oorlog relatief weinig van de oorlog. Het gewone dagelijkse leven hernam spoedig gewoon zijn gang. Naarmate de oorlog vorderde en de Duitse legers steeds meer verliezen moesten incasseren, werden de maatregelen van de bezetter steeds strenger. Met name na de Slag om Arnhem (17-21 september 1944) heeft de Veluwe nog hevig te lijden gehad. Naast de duizenden evacués uit de omgeving van Arnhem, op zoek naar onderdak en voedsel, kwamen er toen veel Duitse troepen die vanuit Frankrijk, België en het zuiden van Nederland tot boven de grote rivieren waren gedreven. Ze hebben op de Veluwe verschrikkelijk huisgehouden.

Ook op Sterrenhoveke kwamen er evacués: de heer en mevrouw Servaas. Hun zeven dochters waren elders in het dorp ondergebracht. Het was in diezelfde tijd dat er een groep van zestien man Grüne Polizei op de Feytahof werd geplaatst. De heer en mevrouw Jansen, die daar toen woonden, moesten maar een goed heenkomen zoeken. Op drie boerenwagens werd een groot deel van de inboedel naar Sterrenhoveke gebracht en hier opgeslagen.

Ondertussen had vanaf 19 september 1944 ook neef (tantezegger) Dirk (1916) intrek in Sterrenhoveke genomen. Nadat deze in 1938 in Leiden afgestudeerd was als meester in de rechten, was hij particulier-secretaris van de burgemeester van Middelburg geworden. Door de Duitsers werd hij ontslagen en samen met broer Tjalling was hij ondergedoken in de Noordoostpolder. 17 juni 1942 werden beiden echter opgepakt op het perron van Zwolle, waar

ze afgesproken hadden met de vrouw van Tjalling. Ze werden naar Arnhem gebracht. Na een paar weken werden ze naar Kamp Vught getransporteerd, waarna later overplaatsing naar Kamp Amersfoort volgde. Eind 1943 werd broer Tjalling losgelaten. Dirk herkreeg zijn vrijheid begin 1944.

Na zijn vrijlating is Dirk in contact gekomen met de orthopedisch chirurg Dr. J.P. Kruijmel, alias Oom Joop, die een centrale plaats innam in het verzet op de Veluwe. De eerste ontmoeting met Oom Joop vond begin augustus plaats op Sterrenhoveke. Dirk (schuilnaam Dirk Bussink) werd opgenomen in de zogenaamde PTO (pilotentransportorganisatie)

die wat betreft deze geleding naast Oom Joop bestond uit Huibert de Iongh (Lou van Welsum) en G.M. van der Weerd (Juup/Jupiter). Dirk werd belast met de registratie van alle geallieerde piloten die zich in Friesland, Drenthe en Overijssel bevonden. Daarnaast probeerde hij in Friesland adressen te vinden waar, zenders geplaatst konden worden. Omdat Jupiter al snel naar het bevrijde zuiden trok, werkte Dirk vooral samen met Lou en Oom Joop. Aanvankelijk kwam men bijna dagelijks bijeen in De Ruif, de woning van Dr. Kruimel in Garderen, waar ook de familie Van Nispen van Sevenaer en verschillende geallieerde militairen bivakkeerden.

Toen het in de Ruif op een gegeven moment wel erg vol werd -naast de genoemde familie huisden er zeven geallieerde militairen-, werd besloten dat er een aantal naar Sterrenhoveke in Elspeet zouden verkassen. Door de grote razzia van 10 oktober 1944 moest de 'overtocht' uitgesteld worden, maar de avond erna werden twee piloten door Liesbeth Verweij en Oom Joop per fiets naar de Kromme Steeg gedirigeerd. Liesbeth schreef: 'Wij reden langs de fietspaden, de binnenwegen over Garderen, Speuld en door de Kleine Kolonie naar den molen. Bij ieder kruispunt keek ik om, het ging alles goed, maar Engelschen zijn geen helden op de fiets en ik moest mijn tempo inhouden. Nog voor den molen was het pikdonker en ik verloor mijn metgezellen. Het duurde lang voordat zij weer opdoken, wel meer dan een kwartier.' Gelukkig liep alles goed af en enorm opgelucht ontving Dirk hen na de gebruikelijke tik op het zijraam van de woonkamer in de atelier van Sterrenhoveke.

Op de Vliet

Tussen de schaapskooien door ziet u het Feytahof, gelegen langs de Nachtegaalweg te Elspeet.

Het feit dat er Duitsers in de Feytahof zaten, had het leven op Sterrenhoveke echter een stuk minder rustig gemaakt. Hoewel de Duitsers nog niet waren geweest, leek het de bewoners nu verstandiger te zorgen voor goede schuilgelegenheden. Een kwam er op zolder achter het waterreservoir. Verder maakte Hendrik 'de timmerman'² een schuilplaats onder de bodem van de huiskamer, door een deel van de plankenvloer onder het vloerkleed los te maken. De afspraak was dat de freule indien nodig haar stoel op

die plaats aan tafel zou zetten, nadat de onderduikers onder het luik waren verdwenen. Toen de schuilplaats op zolder later vanwege 'bezoek' van Duitsers gebruikt moest worden, bleek deze toch minder veilig dan gedacht. De bodem bestond slechts uit riet met een laagje stuc. Hoewel alles goed afliep, maakte Hendrik er toen een planken vloer in.

Toen evacu  Servaas er achter kwam dat er onderduikers in huis verbleven durfde hij niet te blijven en vertrok hij naar Hendrik de timmerman. In plaats van hem kwamen toen twee dochters. Omdat dit tegen gemaakte afspraken was, vertrok de familie Servaas op 6 november voorgoed naar een kamer in het dorp.

De in Sterrenhoveke aanwezige piloten -er was er later nog een bijgekomen- sprokelden vanuit veiligheidsoverwegingen voor de overige bewoners overdag vaak in het Elspeterbos.

Toen er na een tijdje geruchten gingen dat er 's nachts van huis tot huis razzia gehouden

zou worden, werden de drie overgebracht naar de Kijk-Uit, de woning van Jurriaanse in het Leuvenumsche Bosch. Men nam de route langs Refugium (later Hotel-Restaurant 't Hoge Hout, nu Hotel-Restaurant De Stakenberg) omdat er altijd Duitsers op de brandtoren en in het huisje De Brandnetel zaten.

Terwijl de PTO druk werkte aan plannen om de geallieerde soldaten over de grote rivieren te krijgen, kwamen er op Sterrenhoveke twee nieuwe gasten bij: Mw. Van Nispen van Sevenaer en haar dienstbode. In Garderen had men bij toeval bij Oom Joop's villa een hol met daarin o.a. wapens ontdekt. Hoewel de familie Van Nispen van Sevenaer ternauwernood het vege lijf kon redden (zie Mothoek 2008-4), staken de Duitsers De Ruif in brand. Mw. Van Nispen en haar dienstbode gingen in Elspeet door het leven als de evacués mw. Herkenrath en haar dochter. Liesbeth Verweij schrijft: 'Wij stonden veel angsten uit, want de Feytahof loerde alom'. Volgens haar stond op het hoofd van Mw. Van Nispen f. 100.000,--. Iets wat ze echter pas later hoorden.

Vanaf 8 november trof Dirk van Eysinga samen met Liesbeth Verweij voorbereidingen om een groep van ca. 25 piloten die op verschillende plaatsen in de buurt van de IJssel ondergedoken zaten, bijeen te brengen om deze naar Ede te transporteren. Daar zouden ze bij een veel grotere groep worden gevoegd, die onder leiding van gidsen over de grote rivieren gebracht zouden worden. Deze trip ging echter vanaf het begin gepaard met complicaties. Toen de mannen bijeen waren gebracht in Huize Old-Putten te Doornspijk, kwam de toegezegde vrachtauto niet opdagen. De tweede keer (18 november) lukte het wel. In een van de organisatie-Todt 'geleende' vrachtauto, die op een houtgas-generator reed, werden de mannen geplaatst met overalls en schoppen. De chauffeur had als opdracht nooit stoppen. Twee scherpschutters stonden opgesteld achter de motorcabine. Dirk van Eysinga zat voorin en zou bij tegenstand met de piloten moeten proberen te ontsnappen. Via Nunspeet, Elspeet, Garderen, Wekerom ging het op Ede aan. Hier zouden de geallieerden door een andere groep worden overgenomen. Uiteindelijk kwamen ze te laat aan. Dit bleek later een geluk bij een ongeluk. De rest van de groep werd voor ze de Rijn konden oversteken, ontdekt. Slechts een aantal wist de overkant te bereiken. De rest vond de dood of werd gevangen genomen. Pegasus II -zo heette de operatie- was mislukt.

Ondertussen hadden al weer verschillende mensen op de vlucht voor de Duitsers onderdak, gevonden op Sterrenhoveke. De heer Van Heemstra, commissaris van de koningin in Gelderland, en zijn vrouw kwamen incognito als de heer en mevrouw Mulder. Verder kreeg ook een jonge Jood, bijgenaamd Henk Willemsen, een plek. Ook waren er veel gasten -vaak 'kennissen' van Dirk- die slechts een paar dagen bleven. De voedselvoorziening werd echter meer en meer een probleem. Oom Joop had Dirk geïntroduceerd bij Roelofsen, pachtboer te Staverden. Hier kon men altijd aankloppen. Evenals bij boer Bos te Staverden, alhoewel die zelf ook al veel onderduikers had.

Dirk en Lou bleven zich ondertussen inzetten voor het opzetten van nieuwe pilotenlijnen om de in het noorden aanwezige piloten naar het bevrijde zuiden te krijgen. Van allerlei plannen werden gemaakt. Zo werd bijvoorbeeld het plan beraamd om piloten op te laten pikken door een Dakota. Probleem was vanzelfsprekend een geschikt landingsterrein van minimaal 1200 m. Een echt grote operatie is niet meer van de grond gekomen. Veel geallieerde militairen werden individueel of in kleine groepjes overgebracht. Anderen moesten wachten tot de bevrijding van de Veluwe in april 1945.

(Noot)

1 *Liesbeth (1891-1948) was een dochter van de bekende auteur Albert Verweij.*

2 *Dit was Hendrik Wieberdink die in het boerderijtje naast Sterrenhoveke woonde.*